

ARCHYVINĖS SMULKMENOS. KĄ PASAKOJA 1701 M. KARTOGRAFINIS ŠALTINIS APIE LIETUVOS DIDŽIAJĄ KUNIGAIKŠTYSTĘ*?

Tomas Čelkis

Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto
Senovės ir viduramžių istorijos katedra
Universiteto g. 7, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas tomas.celkis@if.vu.lt

Pastarąjį dešimtmetį vis labiau susidomėta Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) ir vėlesnių amžių kartografiniu paveldu. Tyrinėjami ir publikuojami ne tik spausdinti, bet ir rankraštiniai žemėlapiai bei žemių planai¹. Mokslininkai nevengia savo tyrimuose pasitelkti istorinės

- 1 Apie kartografijos tyrimų istoriografiją žr.: STOKSIK, Janina Mirosława. *Geometry malopolsky do końca XVIII wieku. Z dziejów geodezji i kartografii wielkoskalowej w Polsce*. Kraków: Archiwum Narodowe w Krakowie, 2013, s. 9–22; *Žvilgsnis į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę iš paukščio skrydžio (Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriaus fondai). Bird's-eye view of the Grand Duchy of Lithuania (Funds of the Manuscript Department of Vilnius University Library)*. Parengė / Prepared by Tomas Čelkis, Valentina Karpova-Čelkienė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2015, p. 7–9l; *Vilniaus miesto planai*. Sudarytoja Birutė Rūta Vitkauskienė; knygą rengė Ingrida Tamošiūnienė, Birutė Rūta Vitkauskienė, Aušrinė Žilevičiūtė. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2016 (žr. knygos įvadą).

* Publikacija parengta vykdant projektą „Homo viator: kelionių erdvė ir keliautojų potyriai ankstyvosios modernybės Lietuvoje“, finansuojamą Lietuvos mokslo tarybos (sutarties Nr. P-MIP-21-343).

Received: 2021 04 15

Copyright © 2021 Tomas Čelkis. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access journal distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

kartografijos, kuri naudojama ne tik kaip iliustracinė medžiaga, o nagrinėjama analogiškai kaip rašytiniai šaltiniai. Kartografinis paveldas vis labiau įsisąmoninamas mūsų visuomenėje kaip istorinės atminties vieta. Tą rodo ne taip seniai surengtos senųjų žemėlapių parodos Lietuvos atminties saugojimo institucijose². Iki šiol archyvuose saugoma daug neskelbtų arba labai seniai ir ne visai profesionaliai paskelbtų žemėlapių bei planų. Naujos jų publikacijos smarkiai aktualizuoja tiek vietos istorijos pažinimą – kraštotyra, tiek išplečia ir nuspalvina valstybės istorijos pasakojimą. Todėl archyvuose atrastus neskelbtus kartografinius šaltinius reikia publikuoti ir įtraukti į mokslo apyvartą, kad jie būtų lengviau prieinami ne tik specialistams, bet ir kiekvienam, besidominčiam istorija ir kartografija.

Amerikiečių istorikė Valerie Kivelson 2006 m. išleido knygą apie XVII a. (išties apima platesnę chronologiją) Rusijoje susiklosčiusią žemių kartografavimo tradiciją³. Ji tyrė rankraštinius žemėlapius, nagrinėjo jų sukūrimo priežastis, išaiškino Maskvoje susiformavusias kartografavimo taisykles ir erdvę išreiškusią simbolių sistemą. Knygoje paskelbta kartografinių šaltinių pavyzdžių. Tarp jų yra 1701 m. Vitebsko apylinkių bei LDK ir Maskvos valstybės pasienio zonos žemėlapis, kuriame, iš esmės, dominuoja Dauguvos (Dvinos) upės baseino rytinės dalies kartografinis vaizdas⁴. Šį žemėlapi V. Kivelson pateikė knygoje, bet jo nenagrinėjo. LDK istorijos tyrėjui šis šaltinis užduoda tiek hermeneutinius klausimus apie žemėlapių sukūrimo aplinkybes, tiek analitinius – apie žemėlapių turinio informaciją. Šiuo atveju parengtoje publikacijoje norima minėti archyvinį kartografinį šaltinį aptarti ir paskelbti, kad jis rastų savo vietą LDK istorijos tyrimuose. Drauge skelbiamas ir šaltinio teksto vertimas į lietuvių kalbą. Publikuotus šaltinius noriai skaito ne vien mokslininkai, bet ir plačiosios visuomenės dalis, tik neretai susiduria su kalbos barjeru. Todėl vertimas į lietuvių kalbą palengvina šaltinio informacijos supratimą ir sklaidą.

- 2 Paroda „Dvarų planai“ Lietuvos valstybės istorijos archyve atidaryta 2018 m. lapkričio 30 d., o taip pat atidaryta ir virtuali paroda „Lietuvos miestų ir miestelių XVIII–XIX a. planai“: https://www.archyvai.lt/lt/via_virtualios_parodos/lietuvos-miestu-ir-gtgy.html [žiūrėta 2021 m. kovo 1 d.]; paroda „Vilniaus priemiesčių topografija. XVIII a. pab. – XIX a. pr. Vilniaus gimnazijos mokinių braižyti žemėlapiai“ Radvilų rūmų dailės muziejuje Vilniuje atidaryta 2019 m. kovo 20 d.: <https://www.lndm.lt/paroda-vilniaus-priemiesciu-topografija-xviii-a-pab-xix-a-pr-vilniaus-gimnazijos-mokiniu-braizyti-zemelapiai/> [žiūrėta 2021 m. kovo 1 d.].
- 3 KIVELSON, Valerie. *Cartographies of Tsardom. The Land and its Meanings in Seventeenth-Century Russia* (toliau – KIVELSON, Valerie. *Cartographies of Tsardom*). Cornell University Press, 2006; knyga išversta į rusų k.: KIVELSON, Valeri. *Kartografi tsarstva. Zemlya i ee znacheniya v Rossii XVII veka. Perevod s angliiskogo Nataliya Mishakova*. Moskva: Novoe literaturnoe obozreniye, 2012, s. 57–58.
- 4 KIVELSON, Valerie. *Cartographies of Tsardom*, p. 33.

ŠALTINIO SAUGOJIMO VIETA IR PUBLIKACIJOS XIX A.

Publikuojamas šaltinis saugomas Rusijos valstybiniame senųjų aktų archyve (*Российский государственный архив древних актов*), f. 192, aprašas 1, byla 1, dalys 1–2⁵. Dokumentas susideda iš dviejų segmentų. Pirmiausia tai popierinių lapų sąsiuvinis, ant kurio viršelio užrašytas pavadinimas rusų kalba: *1701 года дек. 11. Чертеж и описание, учиненное столником Максимом Цызыревым, начав от Витебска вверх до вершин Двины реки, с показанием сел, деревень, лесов и судов, по одной реке ходящих* (vertimas į lietuvių k.: *1701 m. gruodžio 11 d. Brėžinys ir aprašas, parengtas stalininko Maksimo Cyzyrevo, pradedant nuo Vitebsko iki Dauguvos upės aukštupio, nurodant sodžius, kaimus, miškus ir ta upe plaukiojančius laivus*). Sąsiuvinio matmenys: viršelis – 22,2 × 35 cm, lapai su tekstu – 21,5 × 32,5 cm, visi numeruoti; iš viso yra dešimt lapų: aštuoniuose surašytas tekstas senąja rusų kalba, o du paskutiniai lapai – tušti; ant 1–4 lapų yra vienodi ir išblukę (neįskaitomi) antspaudai, turėję liudyti dokumento saugojimo vietą, o 8 lapo reverse – kitas antspaudas su užrašu: *Библиотека Московскаго главнаго архива Министерства иностранных делъ Одѣл №*. Dokumento popierius turi vandenženklį: avinėlis tarp dviejų bokštų po tvirtovės siena, o ant jo leidžiasi Šv. Dvasia – balandis su nimbu. Žemiau jo užrašas TRAVTEIIAW; vandenženklio aukštis 8 cm, plotis 9,8 cm.

Be jau minėto sąsiuvinio, byloje yra atskiras popieriaus lakštas, ant kurio ranka nubraižytas geografinę erdvę išreiškęs žemėlapis. Jo matmenys: 81,5 × 64,8 cm; visas lakštas suklijuotas iš keturių popieriaus lapų, sulenkimų vietos dar papildomai suklijuotos popieriaus juostelėmis. Taip pat žemėlapio lakštas iš kitos pusės (reversas) padengtas užklijuota sutvirtinamąja marle, o ant jo kraštų dar užklijuotos audinio juostelės. Kiekviename iš suklijuotų lapų yra tas pats minėtas vandenženklis.

Istoriografija rodo, kad šis ne tokios mažos apimties šaltinis pirmą kartą buvo publikuotas XIX a. Rusijos imperijos mokslininkų. 1862 m. jis paskelbtas Rusijos imperijos etnografijos klausimus tyrusiam rinkinyje, ir šį darbą atliko Imperijos geografijos draugijos tikrasis narys Vladimiras Lamanskis⁶. Po dvidešimt šešerių metų, renkant statistinius duomenis apie Vitebsko guberniją,

5 Dėkoju dr. Sergejui Polechovui už pagalbą parengiant dokumento aprašą.

6 *Etnograficheskie sbornik, izdavaemyi Imperatorskim' Russkim' geograficheskim' obshchestvom'*. Vypusk 5 (s' prilozheniem' chertezha zap. Dviny 1701 g.). Sanktpeterburg'. V' tipografi V. Bezobrazova i komp, 1862, s. 65–71.

skyriuje apie vietovės istoriją Ivanas Tokmakovas dar kartą publikavo šio šaltinio tekstą, bet be žemėlapiu⁷. Išties, tai buvo ankstesnės publikacijos nuorašas. Netrukus, 1893 m., tą patį šaltinį dar kartą publikavo istorikas ir kraštotyrininkas Aleksejus Sopunovas, bet šį kartą jis jau skelbtas laikantis to meto akademiinių šaltiniotyros normų⁸. Mokslininkas nurodė, kad rengdamas savo publikaciją naudojosi kažkokiu šaltinio nuorašu, ir, kaip galima suprasti, originalas jam buvo neprieinamas. Suprantama, rengėjas rėmėsi ir ankstesnėmis publikacijomis. Be minėtų, daugiau duomenų apie vėlesnę dokumento publikaciją kol kas nėra. Išskyrus žemėlapiu pateikimą V. Kivelson knygoje, bet be jo aprašo⁹. Todėl matyti, kad iki šiol šaltinis taip ir nebuvo tinkamai publikuotas. XIX a. publikacijos nebuvo išbaigtos, nes skelbtas žemėlapis turi ryškių skirtumų, palyginti su originalu: neišreikštos spalvinės gamos, neidentiška ir labiau improvizuotai perteikti žemėlapyje kartografuoti objektai. Publikuojamas žemėlapiu aprašas irgi ne visur tinkamai nurašytas, įvestos žodžių santrumpos, kurių originale nebuvo, netiksliai perrašyti žodžiai, o kai kurie net praleisti. Pavyzdžiui, paskutiniame leidinyje atsitiktinai ar tikslingai neliko „Lenkijos sienos“ paminėjimo. Dėl to nauja šaltinio publikacija leidžia atitaisyti klaidas ir pagal šių dienų šaltinių publikavimo normas transkribuoti aprašą, perteikti žemėlapiu turinio informaciją, parodyti braižytojų naudotas spalvų gamas ir estetinę raišką, kuri anuomet buvo būtinybė kartografuojant geografines erdves.

ŠALTINIO SUKŪRIMO APLINKYBĖS IR INFORMATYVUMAS

Žemėlapis sukurtas 1701 m., kuomet Rusiją valdė caras Petras I (Petras Didysis). Jo laikais Rusijos administracijoje išauga susidomėjimas kartografiniais dokumentais ir jų nuolat daugėjo. Žemėlapius ėmė braižyti valstybės tarnautojai. Tuo metu susiklostė samprata, kad reikia parengti Rusijos žemių, jos sienų su kaimynais ir priešų žemių žemėlapius. Juos rengdavo vals-

7 *Pamyatnaya knizhka Vitebskoi gubernii na 1888 god. Izdanie Vitebskago Gubernskago Statisticheskago Komiteta.* Vitebsk': Vitebskaya Gubernskaya Tipografiya, 1888, s. 144–150.

8 SAPUNOV, Aleksei Parfenovich. *Reka Zapadnaya Dvina. Istoriko-geograficheskii obzor. S kartami, planami i risunkami.* Vitebsk': Tipolitografiya G. A. Malkina, 1893, s. 501–506; taip pat žr. VOROB'EV, Vyacheslav Mikhaylovich. Verkhnee Podvin'e v knige A. P. Sapunova „Reka Zapadnaya Dvina“, *Aktual'nye problemy istochnikovedeniya: materialy V Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. k 110-letiyu Vitebskoi uchenoi arkhivnoi komissii, Vitebsk, 25-27 aprelya 2019 g.* Vitebsk: Vitebskii gosudarstvennyi universitet imeni P. M. Mashero-va, 2019, s. 73–76.

9 KIVELSON, Valerie. *Cartographies of Tsardom*, p. 32–33.

tybiniai raštininkai. Tokia surinkta kartografinė informacija būdavo saugoma Maskvoje. Šiuo atveju matyti, kad 1701 m. žemėlapi parengė Maskvos stalininkas Maksimas Cyzyrevas, kuriam buvo duoti konkretūs nurodymai slapta sukurti tikslaus mastelio brėžinį, kuris vaizduoja teritoriją nuo Vitebsko iki Dauguvos upės aukštupio. Jis buvo įpareigotas aprašyti teritoriją ir pagal tai nubraižyti žemėlapi, kuriame būtų tiksliai pavaizduota Dauguva su savo intakais, nusakytas upių gylis, slenksčiai ir salos, nes nuo to priklausė, ar jomis galėjo plaukti prekybiniai laivai. Apraše išvardytos, o žemėlapyje pažymėtos gyvenvietės, kaimai, miestai, geografiniai objektai. Suprantama, kad M. Cyzyrevas šį darbą atliko ne vienas, o turėjo visą būrį slaptų pagalbininkų ir informatorių, kurių dalis buvo išdavikai, kilę iš Abiejų Tautų Respublikos teritorijos. Kartu tokie tarpininkai buvo reikalingi ir dėl to, jog nuramintų vietinius gyventojus, kad šie neįsiskųstų po kraštą slapdinėjusių svetimšalių. Kitaip tariant, toks informacijos rinkimas buvo ne kas kita, kaip šnipinėjimas ir duomenų apie pasienio teritorijas kaupimas. Karo sąlygomis topografinė informacija buvo nepaprastai vertinga, nes leisdavo geriau orientuotis ir greičiau judėti po kraštą. Tokia medžiaga maskvėnams buvo aktuali, nes regione jau buvo prasidėjęs Didysis Šiaurės karas.

Šis šaltinis labai informatyvus, nes jį sudaro ne tik žemėlapis, bet ir kartografuotos erdvės aprašas. Pastarojo pasakojimas, o kartu ir žvalgų žygis prasidėjo nuo Dauguvos aukštupio – vandens kelio ir leistas iki Polocko. Topografiniu požiūriu visi duomenys, kurie fiksuoti apraše, pažymėti ir žemėlapyje. Išskyrus vieną vietovę – *деревня Пятки* (?), nuspėta *m* raidė, rankraštyje panašiai rašyta ir *л* su *ч*), kuri pažymėta tik žemėlapyje.

Šaltinyje dominuoja Dauguvos upė ir jos intakai. Detaliam nusakyti upių vagų (jų atkarpu) gyliai, sekulumos, slenksčiai, salos ir kitos vandenyje buvusios kliūtys. Dažnai nurodyta, ar atitinkamoje upės vietoje gali praplaukti prekybiniai laiveliai – strugai¹⁰. Išsamiai aprašytos ir pažymėtos prie Dauguvos ir jos intakų buvusios gyvenvietės, kaimai bei miestai. Paliudytos ir kai kurios tolimesnės vietovės, minimas Maskvos kelias, vedęs iš LDK. Atkreiptinas dėmesys, kad beveik visais atvejais nurodyti atstumai tarp objektų.

Aprašyti prie upių buvę miškai, nusakyti jų tipai. Dauguma jų buvo prie patogių vandens kelių. Kaip rodo to meto praktika, eksportui pirmiausia kirsti miškai prie upių, nes taip buvo lengviausia išplukdyti medieną. Žemėlapio sudarytojai stengėsi aprašyti prekybinius vandens kelius ir pakrančių gyvenvietes

10 Strugas – senovinis plokščiadugnis irklais, kartais ir burėmis varomas krovininis upių laivas. Žr. *Visuotinė lietuvių enciklopedija* (toliau – VLE), t. 22. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012, p. 605.

bei miestus, kurie buvo įsitraukę į ekonominių gyvenimą. Esant reikalui, toks dokumentas galėjo praversti organizuojant karinę logistiką.

Visa šaltinio informacija aktuali ekonomikos istorijos tyrimams. Smulkmeniškai nusakyta krašto urbanistika suteikia daug informacijos apie to meto istorinį kraštovaizdį. Pateikta daug informacijos apie urbanistinių objektų užstatymą ir architektūrą. Pavyzdžiui, pavaizduoti miestų kremliai ir jų įtvirtinimai – Polockas apjuostas aukšta siena su bokštais.

Kartografas perteikiamą kraštovaizdį stengėsi pavaizduoti kuo realistiškiau, todėl ne tik perpiešė tikrovėje egzistavusius objektus, bet ir naudojo atitinkamas spalvų gamas. Antai miškų medžiai spalvinti žalia, o pelkės ruda spalva. Šaltinio informacija papildo urbanistikos istorijos ir istorinės geografijos tyrimus.

ŠALTINIO PUBLIKAVIMO PRINCIPAI

Skelbiamas šaltinis surašytas senąja rusų kalba, kuri vartota Maskvos valstybėje. Transkribuoto dokumento senąją rašybą mėginta pritaikyti prie dabartinės rusų kalbos rašybos. Kai kurios originaliame teste vartotos senosios raidės keistos analogiškėmis šiuolaikinėmis: minkštoji (lotyniškos manieros) **и** keista į šiuolaikinę **и**; raidės **Ѡ** transkribuota kaip **о**; raidė **Ѹ** keista į **у**; **Ѣ** keista į **е**. Nurašytame tekste skyrybos ženklai sudėti pagal sakinių prasnę. Rankraštyje virš žodžio iškeltos raidės rašytos kursyvu; sutrumpintuose žodžiuose praleistos raidės įrašytos lenktiniuose skliaustuose (...); dėl nežinomų priežasčių žodžiuose praleistos arba neįrašytos raidės, kurios atkurtos, rašytos laužtiniuose skliaustuose [...].

ŠALTINIO PUBLIKACIJA – 1701 M. ŽEMĖLAPIO APRAŠYMAS

// 1 1701 Декабра въ 11 де[н] по указу великого г(о)с(у)д(а)ря ц(а)ря и великого князя Петра Алексеевича всеа Великия и Малыя и Белья Росии самодержца, и по приказу ближнего боярина, и воеводы Петра Самойловича Салтыкова, велено столнику Мак[с]иму Цызыреву сделать тайнымъ обычаемъ от Витепска вверхъ до самыхъ вершинъ Двины¹¹ реки, чертыж, с подлинною мерою по маштапу, и очертить, и описать то в чертеже, имянно, в которыхъ местехъ от границы, сколько от Двины реки и где перешла Двина через рубеж Московской, и какие села, и д(е)р(е)вни по ней,

11 Kiek toliau, paraštėje užrašyta – ма.

и сколько много ее бегу в рубежах Московских, и в вершинах какова велика, и какие по ней суды ходятъ, и какие села вверху по той реке есть, и то все записавъ, имянно, велено написать на роспись в кн(и)гу.

// 1 об. И онъ, Мак[с]имъ, тому всему учинилъ чертежь, с подписью на четырехъ листахъ, и то(м)у чертежу учинина ся описная роспись в кн(и)ге, а в росписи пишет:

Река Двина вышла во Ржевскомъ уезде, ото Ржевы во сте в двадцати верстах¹², прозваниемъ из Заковицкого лесу, и впала в озеро Афото, и то озеро прошла сквозь.

А от озера Афоты, вниз Двиною рекою в дватцати во ш(ес)ти верстах по левую сторону, село Дубно.

И от того озера до села Дубны по Двине мели великие.

И от села Дубны вниз мели есть же.

// 2 И от того села Дубны, рекою Двиною в полуу болшую воду возможно стругами итить.

А н(ы)не под тем селомъ, в розных местах по мере глубины в полтора и в два и в полтретья и в три аршина¹³, шириною в три и в четыре сажени¹⁴.

А вниз от того села, по той реке стругами итит¹⁵ свободнее.

От села Дубны пустошь Железова и болшая Московская дорога в тридцати верстах.

В техъ местах по обе стороны реки Двины лес угожей боръ и дубникъ.

От пустоши Железова д(е)р(е)вня Козино Дениса Потемкина в тридцати верстах.

От д(е)р(е)вни Козина, по правую сторону, д(е)р(е)вня Кожино Луки Челищева, а по лево(й) стороне село Салово

// 2 об. Федора Поплонского в десяти верстахъ.

От той д(е)р(е)вни и села до реки Торопы, которая межуе^т с Московской стороны Торопецко(й) уездъ с Полскою землею, с Велижскимъ уездомъ, в которо(м) месте вниз с правой стороны впала в Двину в дватцати верстах и болши.

А от вышепомянутого села Дубны, Полско(й) рубеж Велижского уезду, с которых местъ возможно на стругах итит в девяносту верстахъ.

12 Varstas – ilgio matas, Rusijoje iki 1649 m. buvo 500–750 m, o vėliau – 1 066 m; žr. VLE, t. 24. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2013, p. 708.

13 Aršinas – ilgio matas, Rusijoje naudotas iki 1918 m. ir atitiko 71,12 cm; žr. VLE, t. 2. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2012, p. 48.

14 Sieksnis – ilgio matas, naudotas Rusijoje iki 1835 m. ir atitiko 2,134 m; žr. VLE, t. 21. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012, p. 590.

15 Po šio žodžio, parašėte neįskaitomos raidės.

А от озера Афоты, Московской стороны, до тогожъ рубежа сто пятнадцать версть.

От Московского рубежа Полскою стороною, от реки Торопы Родителской порогъ в тритцати верстах.

А того порогу по смете будетъ длиною сажени на четыре и болши.

// 3 Поперегъ через всю реку по смете сажень сорокъ и болши.

Посередине того порогу в полоую воду стругово(й) ходъ свободной.

От того порогу устье реки Межи, где впала в реку Двину, в дватцати верстах.

С левой стороны реки Двины, с верховья вниз реки¹⁶ Межи, Московскою ж стороною до Полского рубежа, до речекъ Елши и Белейки, которые впали в реку Межу, а Межа в реку Двину.

Река Межа вышла изо Ржевского ж уезду, в верхове по обе стороны лес угоже(й) боровы(й).

Тою рекою Межею вниз, по левую сторону через Большую Московскую дорогу, селцо Еткино от верховья в тритцати верстах и болши.

// 3 об. От селца Еткина село Монино в тритцати верстах.

И в селе Монине пристан, а сто(й) пристани полоую водою до Двины, и Двиною до Риги ходять стругам(и) с товары.

От той пристани д(е)р(е)вня Антипина в дву[x] верстах.

И с того ж лесу, по левую сторону реки Межи, вышла река Береза и впала в реку Межу ниже д(е)р(е)вни Антипина в по(л)у версте.

Ниже той реки д(е)р(е)вня Жеребцова в пяти верстах.

От то(й) д(е)р(е)вни Жеребцова Ивана Лыкошина д(е)р(е)вня Телпехи и устья реки Опши в дватцати в трех верстах.

С право(й) стороны д(е)р(е)вня Власово, д(е)р(е)вня Гряда да д(е)р(е)вня Попкова не в дальних расстояниях.

// 4 А меж техъ д(е)р(е)в(е)нь, по обе стороны реки Межи, лес дубникъ и сосновой.

Река Опша верховьемъ из Белского уезду от города Белой в тритцати верстах идетъ мимо города Бело(й), а вниз от Бело(й) до устья реки Межи, где та Опша река впала, в сороке верстах пороговъ¹⁷ нетъ, а ходять по ней струги с товары зъ Б[е]лой полоую водою.

Рекою Опшею вниз от Бело(й):

По левую сторону село Пониззов(ь)е в дватцати верстахъ.

16 Po šio žodžio, parašėje sunkiai įskaitomos raidės – цы (?).

17 Po šio žodžio, parašėje neįskaitomas žodis – зы...в (?).

От того села и устья реки Межи, где впала в Межу река Опша, в дватцати верстах.

Рекою Межею вниз по левую сторону от устья то(й) реки Межи, //40б. д(е)р(е)вня Борки в дватцати в пяти верстах.

От д(е)р(е)вни Борковъ пустая ц(е)рков Егоре в тритцати в семи верстах.

От то(й) ц(е)ркви по правую сторону д(е)р(е)вня Забора в двенатцати верстах.

От то(й) д(е)р(е)вни по обе стороны реки Межи в версте две речки – по правую сторону Беле(й)ка, а по левую Елша, и те речки межують с Московской стороны с правую сторон Смоленско(й), а с левую Белской уезды с Полск[о]ю стороною с Велижскимъ уездомъ.

От того рубежа зарубежское село Бобова в дватцати верстах и болши.

От того села Бобова рекою Межею устья реки Двины и (о)стров прозванием Розно(й) в дватцати верстах.

// 5 И от вышепомянутого села Моница, от пристани рекою Межею Московскою стороною до выше писанного рубежа восемьдеся(т) шесть версть.

А от того рубежа, Полскою стороною, тоуж рекою Межею до реки Двины версть сорокъ и болши¹⁸.

Промеж рекъ Двины и Межи в устье д(е)р(е)вня Устья Зарубежская.

По реке Меже, от устья реки Опши до устья реки Двины, пороги.

Порогъ прозваниемъ Ястреб от устья реки Опши в пятидесять верстах.

От того порога в версте мель на версту.

От то(й) мели в десяти верстах мель же Егоревская.

От то(й) мели до камня, прозванием Воробя, мели с версту с лишком.

// 5 об. От того камня верстах в трех порогъ Ситовець.

От того порога верстахъ в дву[x] порогъ Медведокъ.

От того порога до порога Елца мели версты на три и болши.

От того порога в версте порогъ Сырь.

От того пор[ог]а мели на пол версты до порога Подсырья.

От того порога остров Уско(й) в дву[x] верстах.

От того острова мели версть на пят и болши до порога Пенного.

От того порога до порога Луковатого версть десят.

От того порога до устья реки Двины, и до вышепомянутого острова, прозванием Розного, версть семь.

18 Po šio žodžio, parašėte neįskaitomas žodis – ма...и (?).

От устья реки Межи, вниз рекою Двиною, по левую сторону д(е)р(е)вня Сертея в десяти верстах.

// 6 От то(й) д(е)р(е)вни д(е)р(е)вня Пушкари в дватцати верстахъ.

Город Велиж по левую ж сторону от вышеписанного устья в тридцати верстах.

По правую сторону Велижско(й) посад.

Пониже Велижа по право(й) стороне д(е)р(е)вня Красное в семнатцати верстах.

От то(й) д(е)р(е)вни по то(й) же стороне село Верховье в десяти верстах.

От того села д(е)р(е)вня Дретщина в пяти верстахъ.

Ниже то(й) д(е)р(е)вни в трех верстах речка Усвяча впала в Двину.

От устья реки Межи вниз Двиною под Велижем в дву[х] верстах порогъ прозванием Ястребъ.

Ниже Велижа в дву[х] верстах остров Деевъ.

От того острова порогов в разных местех на десят версть и болши.

// 6 об. А длиною до города Сурожа и до реки Каспли дватцат пять версть.

Город Сурож от города Велижа в сороке верстах, по левую сторону, в устье реки Каспли.

По правую сторону реки Двины Сурожско(й) посад.

Ниже посаду д(е)р(е)вня Диснянинова в пяти верстах.

Река Каспля вышла изъ озера Каспли выше села Поречья.

По обе стороны реки Каспли лес угожей.

Село Поречье по обе стороны реки Каспли.

В селе Поречье, вниз с правой стороны реки Каспли, впала в Касплю река Гобза.

Рекою Касплю от села Поречья до р(у)бежа, прозванием Черного ручья, которо(й) ручей межует Смоленско(й) с Велижски(м) и с Сурожски(м) уезды в семидесят верстахъ.

// 7 От того Черного ручья, Касплю ж вниз, город Сурож и устья реки Двины в дватцати верстах и болши.

И того от Поречья до Сурожа и до реки Двины версть з девяносто и болши.

Рекою Двиною вниз от Сурожа остров неболшо(й) в пяти верстах¹⁹.

Ниже того острова пороги прозванием Закладни, Жабы, Рубы, Колачи не в далне(м) ростоянии.

19 По šio žodžio, paraštėje užrašyta – цы.

С право(й) стороны Двины *от* Сурожа:

Двор шляхтича прозванием Шапки в дватцати верстах.

Двор шляхтича *ж* Крупскова в дватцати в пяти верстах.

Двор шляхтича *ж* Косова в тритцати верстах.

Двор кн(я)зя Огинского блиско Витепска.

С левую сторону:

Д(е)р(е)вня Прудники в десяти верстахъ.

// **7 об.** Двор шляхтича Жабы в сороке верстах.

Двор князя Огинского блиско Витепска.

Город Витепскъ в ростоянии *от* Сурожа в сорокъ в пяти верстах над Двиною на лево(й) стороне.

С право(й) стороны Витепско(й) посадъ.

С лево(й) стороны, подле Витепска, двор Витепского воеводы Гришпана.

Ниже того дворя в дву[х] верстах впала в реку Двину река Лучаса, ходят по не(й) струги.

От Витепска с правую сторону Марковъ м(о)н(а)стырь в пяти верстах.

От того м(о)н(а)ст(ы)ря с левую сторону д(е)р(е)вня Дорогопупова в десяти верстах.

От то(й) д(е)р(е)вни в десяти верстах остров Полтев.

С правую сторону село Старое в семи верстах.

От того села село Полтево в тринаццати верстах.

// **8** По левую сторону село Вяжишчи в дватцати верстах и болши.

От того села село Бешенковичи в дватцати в пяти верстах.

От того села река Вула впала в Двину в пяти верстах, по не(й) ходять струги.

От то(й) реки село Вула в тритцати верстах.

От того села село Шарапино в дватцати верстах²⁰.

По право(й) стороне двор шляхтича Полупяты в сороке верстах.

Остров *от* Витепска *восмьдесят* версть.

Село Горяны по обе стороны *от* Витепска девяносто версть.

Городъ Полоцкъ по правую сторону в ростоянии *от* Витепска сто дватцать версть.

Полоцко(й) посад по обе стороны реки Двины.

// **8 об.** В посаде по право(й) стороне Бл(а)гочестивои Троецко(й) м(о)н(а)ст(ы)рь.

Против города, среди реки Двины, островъ, на не(м) дворъ Полоцких мещанъ. Реоза (?)

20 Po šio žodžio, parašėte neįskaitomos raidės.

Монахъ Акилла въ АТодна Великого
 Монаха Илья Великого князя Петра
 Мелитини Великия Илариона
 Иоблая Роси самодержца Ипокринца
 Григория боларина воеводи Петра самово-
 дца салтымова, вделено стоимид махид
 Исаи и др. в делатъ тайнымъ обвѣдамъ
 дватрѣна воедъ. Иосимихъ пешинъ Франс
 рини Етти сподлинковъ Адрѣе помани воед.
 Иоситати Иоситати тошотѣ Имансе
 вкоторыхъ отвѣтахъ Еранице,
 своимъ дванимъ рѣши Иштѣ переимѣ
 вѣна Етти воедъ Моисовичей Ире
 ринъ. Етѣ Иштѣ понтѣ Иисовичей
 много етѣ воедъ воедѣхъ Моисовичей
 владимиръ в рачета в делѣ
 Имансе понтѣ етѣ в рачета
 Имансе етѣ в рачета в делѣ
 Етѣ Иштѣ востъ. Имансе Имансе,
 вделено написанъ написанъ в делѣ,

ма

105

И ѿнѣ Максимъ бѣ поимъ псевдоу чина въ
 Орпачѣхъ. спописъ въ на Орпачѣхъ
 листахъ. И по Орпачѣхъ чина енѣ
 ся опаснаго росписъ въ книгѣ Орпачиса
 Писма.

Бѣна чина пошла въ Римоловъ утѣле Орпаче
 Орпачиса. вѣстнаго чина чина въ Орпачиса
 чина въ Орпачиса Орпачиса Орпачиса
 Орпачиса.

Орпачиса Орпачиса чина Орпачиса Орпачиса
 Орпачиса вѣстнаго чина Орпачиса Орпачиса.

Орпачиса Орпачиса Орпачиса Орпачиса
 Орпачиса.

Орпачиса Орпачиса чина Орпачиса Орпачиса.

Из того села Юдени под Линдо в поле бойко
во влохо струбали нити

Линдо потто селам врознь катити полъде
рбинеи впопоро селва впопорова впопу ашинеи
шуриндо впу вписидеа рни.

Линдо впопо сели потто селам нити
свобнел. лидо

Сели Юдени подсташ в Келова нбаша
лоидина в Дорва втарити ати вдетал.

Втапу в Келита под в стпорок в рни Линд, АД
во вта в дор нбашив.

Лупташи в Келова в рни позина рни а
Потелитани вта рни ати вдетал.

Лупташи позина подста в стпорок в рни позина в рни а
в рни ати ата в стпорок в селл селл во.

205

Гдеже Попкоймдо влѣкамъ вѣ
спамъ.

Этойъ же иже Логии пороки которая вѣ
мландиной пороки, пороки иже вѣ
Диевдъ савиниавъ вѣзавъ вѣспорокѣ вѣ
вни саваной пороки вѣла вѣвну вѣвдъ
вѣвдъ вѣвдъ.

А вѣвдъ вѣвдъ вѣвдъ вѣвдъ вѣвдъ
вѣвдъ вѣвдъ вѣвдъ вѣвдъ вѣвдъ
вѣвдъ вѣвдъ вѣвдъ вѣвдъ вѣвдъ.

А вѣвдъ вѣвдъ вѣвдъ вѣвдъ вѣвдъ
вѣвдъ вѣвдъ вѣвдъ вѣвдъ вѣвдъ.

А вѣвдъ вѣвдъ вѣвдъ вѣвдъ вѣвдъ
вѣвдъ вѣвдъ вѣвдъ вѣвдъ вѣвдъ.

А вѣвдъ вѣвдъ вѣвдъ вѣвдъ вѣвдъ
вѣвдъ вѣвдъ вѣвдъ вѣвдъ вѣвдъ.

Попреде еста вь дѣлу, поиме ахъ Сорок
и колми.

Поиме тако гюды вполъ во стургово хѣб
и вбной.

И тако гюды вполъ вполъ вполъ вполъ
и вполъ вполъ вполъ вполъ.

Славоу сторуи гюды вполъ вполъ вполъ
и вполъ вполъ вполъ вполъ вполъ вполъ
и вполъ вполъ вполъ вполъ вполъ вполъ
и вполъ вполъ вполъ вполъ вполъ вполъ

11/25

И тако вполъ вполъ вполъ вполъ вполъ
и вполъ вполъ вполъ вполъ вполъ вполъ

И тако вполъ вполъ вполъ вполъ вполъ
и вполъ вполъ вполъ вполъ вполъ вполъ
и вполъ вполъ вполъ вполъ вполъ вполъ

305

Белла станина село Ломино. Вступити и
вдета.

Всѣ в Ломинѣ пристани асто пристани под
вѣдѣ Иванъ Коандъ Юриа хозятъ стѣла
ствова.

Отъ пристани Юриа станина вѣдѣ вѣста.

Испло вѣд полка, в сторону рѣки Мѣди вошла Юриа
вѣдѣ вѣста вѣдѣ Мѣди ни вѣдѣ станина
вѣдѣ вѣста.

ни вѣдѣ станина Юриа вѣдѣ вѣста

Отъ Юриа вѣдѣ вѣста вѣдѣ вѣста
пелпехи вѣдѣ вѣста вѣдѣ вѣста
вѣдѣ вѣста.

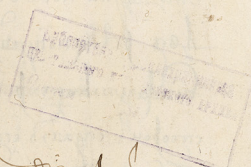
Справо станина Юриа вѣдѣ вѣста вѣдѣ вѣста
вѣдѣ вѣста вѣдѣ вѣста.

Аще такъ *Иже* по добротѣи *Блаженна*
на *Иеронимъ* *Никоновъ*.

Блаженна *Свѣдѣна* *Крѣпостна* *Вѣру* *Свѣдѣна*
Свѣдѣна *Свѣдѣна* *Свѣдѣна* *Свѣдѣна* *Свѣдѣна*
Свѣдѣна *Свѣдѣна* *Свѣдѣна* *Свѣдѣна* *Свѣдѣна*
Свѣдѣна *Свѣдѣна* *Свѣдѣна* *Свѣдѣна* *Свѣдѣна*
Свѣдѣна *Свѣдѣна* *Свѣдѣна* *Свѣдѣна* *Свѣдѣна*
Свѣдѣна *Свѣдѣна* *Свѣдѣна* *Свѣдѣна* *Свѣдѣна*

Свѣдѣна

Блаженна *Свѣдѣна* *Свѣдѣна*

Блаженна *Свѣдѣна* *Свѣдѣна* *Свѣдѣна*
Свѣдѣна

Блаженна *Свѣдѣна* *Свѣдѣна* *Свѣдѣна*
Свѣдѣна

Блаженна *Свѣдѣна* *Свѣдѣна* *Свѣдѣна*
Свѣдѣна

405

Имя бани в дватрех впасти в дота.

Имя бани в дватрех впасти в дота.

Имя бани в дватрех впасти в дота.

Имя бани в дватрех впасти в дота.

Имя бани в дватрех впасти в дота.

Имя бани в дватрех впасти в дота.

И в том поданном ели конина сиротам
 и в том же поданном ели конина сиротам
 в том же поданном ели конина сиротам.

И в том поданном ели конина сиротам
 в том же поданном ели конина сиротам.

наде

И в том поданном ели конина сиротам
 в том же поданном ели конина сиротам.

И в том поданном ели конина сиротам
 в том же поданном ели конина сиротам.

И в том поданном ели конина сиротам
 в том же поданном ели конина сиротам.

И в том поданном ели конина сиротам
 в том же поданном ели конина сиротам.

И в том поданном ели конина сиротам
 в том же поданном ели конина сиротам.

И в том поданном ели конина сиротам
 в том же поданном ели конина сиротам.

505

Давно Жамидъ вѣстна вѣстъ по полъ Ситро в ел, в.

Давно по полъ вѣстна вѣстъ по полъ вѣстъ в ел.

Давно по полъ вѣстна вѣстъ по полъ вѣстна в ел.

Давно по полъ вѣстна вѣстъ по полъ в ел.

Давно по полъ вѣстна вѣстъ по полъ в ел.

Давно по полъ вѣстна вѣстъ по полъ в ел.

Давно по полъ вѣстна вѣстъ по полъ в ел.

Давно по полъ вѣстна вѣстъ по полъ в ел.

Давно по полъ вѣстна вѣстъ по полъ в ел.

Давно по полъ вѣстна вѣстъ по полъ в ел.

Давно по полъ вѣстна вѣстъ по полъ в ел.

Діти Ісуса Ісуса підписи вдалі, ати вдалі в.

Торі ави полтв в сторону башки сани вдалі
впущена вдалі.

погурад в сторону вдалі пося

WB

пони Ісуса погурад в сторону Ісуса урані вдалі
написати вдалі.

Діти Ісуса потім в сторону село вдалі вдалі вдалі.

Діти Ісуса Ісуса Ісуса вдалі вдалі вдалі.

на Ісуса Ісуса вдалі вдалі Ісуса Ісуса вдалі
Ісуса.

Діти Ісуса Ісуса Ісуса Ісуса Ісуса Ісуса Ісуса
вдалі. порд вдалі Ісуса Ісуса.

на Ісуса Ісуса Ісуса вдалі вдалі вдалі вдалі.

Діти Ісуса порд вдалі Ісуса Ісуса Ісуса Ісуса
Ісуса.

Илинь до города Орога и до речки
 вширо пати в сиб.

Того сего города в шире реки в сибирь
 сторону в сибирь и в сибирь
 погрядь сторону реки шири сего
 ни в сибирь и в сибирь в сибирь в сибирь

Илинь в сибирь в сибирь в сибирь
 погрядь в сибирь в сибирь в сибирь

Сло погрядь в сибирь в сибирь
 в сибирь в сибирь в сибирь в сибирь

Илинь в сибирь в сибирь в сибирь
 в сибирь в сибирь в сибирь в сибирь

Имя Едино Святаго Рускаго вни Роду сего Роднаго
 Роду даны ввѣщати вѣща и болши.
 Имя воста доура и доури дани, вѣща
 вѣща и болши.

Имя воста вни дора о дора и болши вѣща
 вѣща.

Имя

Имя воста доура доури дани вѣща.
 Имя воста доура доури дани вѣща.
 Имя воста доура доури дани вѣща.

Имя воста доура доури дани вѣща.

Имя воста доура доури дани вѣща вѣща вѣща вѣща.

Имя воста доура доури дани вѣща вѣща вѣща вѣща.

Имя воста доура доури дани вѣща вѣща вѣща вѣща.

Имя воста доура доури дани вѣща вѣща вѣща вѣща.

Имя воста доура доури дани вѣща вѣща вѣща вѣща.

Имя воста доура доури дани вѣща вѣща вѣща вѣща.

76

Дѣла вѣдѣна въ вѣдѣнахъ.

Дѣла вѣдѣна въ вѣдѣнахъ.

Дѣла вѣдѣна въ вѣдѣнахъ
вѣдѣнахъ на вѣдѣнахъ вѣдѣнахъ
вѣдѣнахъ вѣдѣнахъ вѣдѣнахъ
вѣдѣнахъ вѣдѣнахъ вѣдѣнахъ

Три пѣна

Дѣла вѣдѣна въ вѣдѣнахъ
вѣдѣнахъ вѣдѣнахъ вѣдѣнахъ
вѣдѣнахъ вѣдѣнахъ вѣдѣнахъ

Дѣла вѣдѣна въ вѣдѣнахъ
вѣдѣнахъ вѣдѣнахъ вѣдѣнахъ
вѣдѣнахъ вѣдѣнахъ вѣдѣнахъ

Дѣла вѣдѣна въ вѣдѣнахъ
вѣдѣнахъ вѣдѣнахъ вѣдѣнахъ
вѣдѣнахъ вѣдѣнахъ вѣдѣнахъ

Дѣла вѣдѣна въ вѣдѣнахъ
вѣдѣнахъ вѣдѣнахъ вѣдѣнахъ
вѣдѣнахъ вѣдѣнахъ вѣдѣнахъ

Дѣла вѣдѣна въ вѣдѣнахъ
вѣдѣнахъ вѣдѣнахъ вѣдѣнахъ
вѣдѣнахъ вѣдѣнахъ вѣдѣнахъ

Дѣла вѣдѣна въ вѣдѣнахъ
вѣдѣнахъ вѣдѣнахъ вѣдѣнахъ
вѣдѣнахъ вѣдѣнахъ вѣдѣнахъ

по лѣвѣ сторонѣ село вѣдунъ вѣдунъ вѣдунъ
и вѣдунъ.

Село вѣдунъ обвѣдунъ вѣдунъ вѣдунъ
вѣдунъ.

Село вѣдунъ вѣдунъ вѣдунъ вѣдунъ
по лѣвѣ сторонѣ вѣдунъ вѣдунъ.

Село вѣдунъ вѣдунъ вѣдунъ вѣдунъ.

Село вѣдунъ вѣдунъ вѣдунъ вѣдунъ.

548

по лѣвѣ сторонѣ вѣдунъ вѣдунъ вѣдунъ
вѣдунъ.

Село вѣдунъ вѣдунъ вѣдунъ вѣдунъ.

Село вѣдунъ вѣдунъ вѣдунъ вѣдунъ вѣдунъ.

Село вѣдунъ вѣдунъ вѣдунъ вѣдунъ вѣдунъ
вѣдунъ вѣдунъ вѣдунъ вѣдунъ вѣдунъ.
Село вѣдунъ вѣдунъ вѣдунъ вѣдунъ вѣдунъ.
Село вѣдунъ вѣдунъ вѣдунъ вѣдунъ вѣдунъ.

805

Въпроса погубаво е погуби въпросъ
празнио мѣсти,

Протий роза среди рѣки въ островъ
и на двохъ полицѣхъ мѣстѣхъ. р. 2050

ŠALTINIO TEKSTO VERTIMAS Į LIETUVIŲ KALBĄ

// 1 1701 m. gruodžio 11 d. didžiojo Rusijos valdovo, caro, didžiojo kunigaikščio Petro Aleksejevičiaus, visos Didžiosios, Mažosios ir Baltosios Rusijos patvaldžio, nurodymu ir artimiausio bojarino bei vaivados Petro Samoilovičiaus Saltykovo įsakymu liepta stalininkui Maksimui Cyzyrevui slapta parengti Dauguvos (Dvinos) upės tikslaus mastelio brėžinį – nuo Vitebsko iki upės ištakų. Ir jame nubraižyti bei aprašyti, kaip toli nuo [Maskvos] sienos teka Dauguvos upė ir kurioje vietoje ši upė kerta Maskvos sieną, taip pat aprašyti, kokios gyvenvietės ir kaimai buvo prie upės, bei nusakyti, kokia upės dalis yra Maskvos pusėje; aprašyti, koks šios upės dydis aukštupyje, kokie laivai ja plaukia ir kokios gyvenvietės prie tos upės yra. Ir visa tai surašius reikia atiduoti įrašyti į knygą.

// 1v Todėl jis – Maksimas parengė brėžinį ir aprašą keturiuose lapuose. Ir to brėžinio aprašas yra įrašytas į knygą. Ir tame apraše rašoma:

Dauguvos upės ištakos yra Rževo apskrityje, šimtas dvidešimt varstų nuo Rževo, iš vadinamojo Zakovickio miško ir prateka per Afoto ežerą.

Nuo Afoto ežero, leidžiantis žemyn Dauguvos upe, už dvidešimt šešių varstų kairiajame krante yra Dubno gyvenvietė.

Ir nuo to ežero iki Dubno gyvenvietės Dauguvos upėje yra didelės seklumos.

Ir nuo Dubno gyvenvietės leidžiantis žemyn upe taip pat yra seklumos.

// 2 Ir nuo tos Dubno gyvenvietės Dauguvos upe per poplūdį galima plaukti strugais.

Ir šiuo metu prie tos gyvenvietės įvairiose vietose upės gylis yra pusantro, du, pustrečio ir trys aršiniai; o plotis – trys arba keturi sieksniai.

Nuo tos gyvenvietės plaukti žemyn strugais upe yra laisviau.

Nuo Dubnos gyvenvietės yra Železovo dykvietė ir už trisdešimt varstų – didysis Maskvos kelias.

Tose vietose, abipus Dauguvos upės, yra geras miškas – šilas ir ąžuolynas.

Nuo Železovo dykvietės už trisdešimt varstų yra Deniso Potemkino kaimas – Kozinas.

Nuo Kozino kaimo, dešinėje pusėje, yra Lukos Čeliščevo kaimas – Kožynas, o iš dešinės pusės, už dešimt varstų, yra

// 2v Fiodoro Poplonskio gyvenvietė – Salovas.

Nuo to kaimo ir gyvenvietės einama iki Toropos upės, kuri atriboja Maskvos pusės Toropco apskritį, Veližo apskritį nuo Lenkijos žemės, iki jos intako į Dauguvą iš dešinės pusės, iki čia einama daugiau nei dvidešimt varstų.

Nuo anksčiau minėtos Dubnos gyvenvietės, Veližo apskrities, prie Lenkijos sienos, nuo šių vietų galima strugais plaukti devyniasdešimt varstų.

O nuo Afotos ežero, Maskvos pusės, iki tos sienos – šimtas penkiolika varstų.

Nuo Maskvos sienos, Lenkijos pusėje, nuo Toropos upės už trisdešimt varstų yra Roditelsko slenkstis.

O pagal skaičiavimus, to slenkščio ilgis yra daugiau nei keturi sieksniai.

// **3** Pagal skaičiavimus upės plotis yra virš keturiasdešimt sieksnių.

Poplūdžio metu slenkščio viduriu galima laisvai praplaukti strugais.

Nuo to slenkščio už dvidešimt varstų yra Mežos upės žiotys, kuri įteka į Dauguvos upę.

Dauguvos upės kairėje pusėje įteka Mežos upė; iš šios upės aukštupio leidžiantis žemyn, iš Maskvos pusės, link Lenkijos sienos, pasiekiami Elšos ir Beleikos upeliai, kurie įteka į Mežą, o Meža įteka į Dauguvą.

Mežos upė išteka iš Rževo apskrities, jos aukštupio abiejose pusėse yra geras miškas – šilas.

Žemyn ta Mežos upe, iš kairės pusės, kertant didįjį Maskvos kelią, yra maža Etkino gyvenvietė, nutolusi nuo upės aukštupio daugiau nei trisdešimt varstų.

// **3v** Nuo mažos Etkino gyvenvietės už trisdešimt varstų yra Monino gyvenvietė.

Ir Monino gyvenvietėje yra prieplauka, o iš tos prieplaukos poplūdžio metu plaukia strugai su prekėmis iki Dauguvos, o Dauguva iki Rygos.

Nuo tos prieplaukos už dviejų varstų yra Antipino kaimas.

Ir nuo to miško, Mežos upės kairėje pusėje, prasideda Berezos upė, kuri įteka į Mežą už pusės varsto nuo Antipino kaimo.

Žemiau tos [Berezos] upės, už penkių varstų yra Žerebcovo kaimas.

Nuo to Žerebcovo kaimo, priklausiusio Ivanui Lykošinui, už dvidešimt trijų varstų yra Telpechų kaimas ir Opšos upės žiotys.

Iš dešinės pusės, netoliese yra Vlasovo kaimas, Gredos kaimas ir Popkovo kaimas.

// **4** O tarp tų kaimų, abipus Mežos upės, miškas – ažuolynas ir pušynas.

Opšos upės aukštupys prasideda Belsko apskrityje trisdešimt varstų iki Belos miesto, teka šalia Belos miesto ir žemyn nuo Belos iki tos vietos, kur Opšos upė įteka į Mežos upę, ir iki čia keturiasdešimt varstų upėje nėra slenkščių ir poplūdžio metu nuo Belos miesto plaukia strugai su prekėmis.

Opšos upe žemyn nuo Belos:

Iš kairės pusės, už dvidešimt varstų yra Ponizovjės gyvenvietė.

Nuo tos gyvenvietės iki tos vietos, kur Opšos upė įteka į Mežą, yra dvidešimt varstų.

Nuo to intako, leidžiantis Mežos upe žemyn, kairėje pusėje

// **4v** už dvidešimt penkių varstų yra Borkų kaimas.

Nuo Borkų kaimo už trisdešimt septynių varstų yra apleista Jegoro cerkvė.

Nuo tos cerkvės, upės dešinėje pusėje, už dvylikos varstų yra Zaborės kaimas.

Nuo to kaimo už varsto į Mežos upę įteka du upeliai: iš dešinės pusės Beleika, o iš kairės Jelša. Tos upės atriboja Maskvos valdas iš dešinės pusės Smolensko, o iš kairės Belsko apskritis nuo Lenkijos pusės Veližo apskrities.

Nuo sienos už daugiau nei dvidešimt varstų yra užsienio gyvenvietė Bobova.

Nuo tos Bobovos gyvenvietės, Mežos upe iki tos vietos, kur ji įteka į Dauguvą, už dvidešimt varstų yra sala, kuri vadinama Rozna.

// **5** Nuo aukščiau minėtos Monino gyvenvietėje esančios prieplaukos, leidžiantis Mežos upe, Maskvos pusėje, iki aukščiau aprašytos sienos yra aštuoniasdešimt šeši varstai.

O nuo tos sienos, leidžiantis ta pačia Mežos upe iki Dauguvos upės, Lenkijos puse, yra virš keturiasdešimties varstų.

Dauguvos ir Mežos upių santakoje yra kaimas Ustje Zarubiežskaja.

Nuo tos vietos, kur Opšos upė įteka į Mežą, tolyn upe iki tos vietos, kur Meža įteka į Dauguvos upę, yra slenksčiai.

Nuo Opšos upės žiočių už penkiasdešimt varstų yra slenkstis, vadinamas Jastribu.

Nuo to slenksčio tęsiasi sekluma vieną varstą.

Nuo tos seklumos už dešimties varstų yra Jegorjevsko sekluma.

Nuo tos seklumos iki akmens, vadinamo Varabej, tęsiasi seklumos daugiau nei varstą.

// **5v** Už trijų varstų nuo to akmens yra Sitoveco slenkstis.

Nuo to slenksčio už dviejų varstų yra Medvedoko slenkstis.

Nuo to slenksčio iki Jelco slenksčio daugiau nei tris varstus tęsiasi seklumos.

Nuo to slenksčio už varsto yra Syriaus slenkstis.

Nuo to slenksčio iki Potsyriaus slenksčio seklumos tęsiasi pusę varsto.

Nuo to slenksčio už dviejų varstų yra sala Uskoja.

Nuo tos salos daugiau nei penkis varstus tęsiasi seklumos iki Peno slenksčio.

Nuo to slenksčio iki Lukovato slenksčio – dešimt varstų.

Nuo to slenksčio iki [Mežos] intako į Dauguvos upę ir iki anksčiau minėtos salos, vadinamos Rozna, yra septyni varstai.

Nuo Mežos upės žiočių, žemyn Dauguvos upe, iš kairės pusės, už dešimties varstų yra Sertejos kaimas.

// **6** Nuo to kaimo už dešimties varstų yra Puškarių kaimas.

Veližo miestas yra kairėje pusėje, už trisdešimt varstų nuo anksčiau aprašytų žiočių.

Iš dešinės pusės yra Veližo priemiestis (posadas²¹).

Žemiau Veližo, iš dešinės pusės, už septyniolikos varstų yra Krasnojė kaimas.

Nuo to kaimo, toje pačioje pusėje, už dešimties varstų yra Verchovjės gyvenvietė.

Nuo tos gyvenvietės už penkių varstų yra Dretščinos kaimas.

Žemiau to kaimo, už trijų varstų, Usviačos upelis įteka į Dauguvą.

Nuo Mežos upės žiočių, žemyn Dauguva, prie Veližo, už dviejų varstų yra slenkstis, vadinamas Jastrebu.

Žemiau Veližo, už dviejų varstų, yra Dejevo sala.

Nuo tos salos daugiau nei dešimt varstų įvairiose vietose yra slenksčiai.

// 6v O iki Suražo miesto ir Kasplios upės dvidešimt penki varstai.

Suražo miestas yra už keturiasdešimt varstų nuo Veližo miesto, kur iš dešinės pusės yra Kasplios upės žiotys.

Dešinėje Dauguvos upės pusėje yra Suražo priemiestis (posadas).

Žemiau šio priemiesčio (posado), už penkių varstų yra Disnenino kaimas.

Kasplios upė išteka iš Kasplės ežero, kuris yra aukščiau Porečjės gyvenvietės. Abipus Kasplios upės geras miškas.

Porečjės gyvenvietė yra abipus Kasplios upės.

Porečjės gyvenvietėje į Kasplios upę iš dešinės pusės įteka Gobzos upė.

Nuo Porečjės gyvenvietės, Kasplios upe iki sienos, vadinamos Čiorno upokšniu, kuris atskiria Smolensko, Veližo ir Suražo apskritis, yra septyniasdešimt varstų.

// 7 Nuo to Čiorno upokšnio, leidžiantis žemyn Kasplia, už daugiau nei dvidešimt varstų yra Suražo miestas ir jos žiotys į Dauguvą.

Iš viso nuo Porečjės iki Suražo ir iki Dauguvos upės yra virš devyniasdešimt varstų.

Nuo Suražo žemyn Dauguvos upe už penkių varstų yra nedidelė sala.

Žemiau tos salos netoli yra slenksčiai, vadinami Zakladnai, Žabos, Rubos, Kolačiai.

Nuo Suražo dešinėje Dauguvos pusėje:

Už penkių varstų šlėktos dvaras, vadinamas Šapkom;

Už dvidešimt penkių varstų šlėktos Krupskio dvaras;

Už trisdešimt varstų šlėktos Kosovo dvaras;

21 Posadas – kunigaikščio įtvirtinta sodyba arba prie pilies apgyvendinta teritorija, panašiai kaip papilys arba priemiestis, kur koncentravosi miestiečiai, amatininkai, pirkliai, buvo prekyvietės; žr. *Entsiklopedičeskii slovar' Brokgauza i Efrona*, t. 24a. S. Peterburg: Tipo-Litografija I. A. Efrona, 1898, s. 654–656.

Netoli Vitebsko kunigaikščio Oginskio dvaras.

Kairėje pusėje:

Už dešimties varstų Prūdnikų kaimas;

// **7v** Už keturiasdešimt varstų šlėktos Žabos dvaras;

Netoli Vitebsko kunigaikščio Oginskio dvaras.

Kairėje Dauguvos pusėje yra Vitebsko miestas, nutolęs nuo Surazo keturiasdešimt penkis varstus.

Dešinėje [Dauguvos upės] pusėje yra Vitebsko miesto priemiestis (posadas).

Dešinėje [Dauguvos] pusėje, prie Vitebsko yra Vitebsko vaivados Grišpano dvaras.

Žemiau nuo to dvaro, už dviejų varstų, į Dauguvos upę įteka Lučsas upė, kuria plaukia strugai.

Už penkių varstų nuo Vitebsko, dešinėje pusėje yra Markovo vienuolynas.

Nuo to vienuolyno, kairėje pusėje, už dešimties varstų yra Dorogopupovo kaimas.

Nuo to kaimo už dešimties varstų yra Poltevo sala.

Iš dešinės pusės už septynių varstų yra Starojė gyvenvietė.

Nuo tos gyvenvietės už trylikos varstų yra Poltevo gyvenvietė.

// **8** Kairėje pusėje, už daugiau nei dvidešimt varstų Viažyščių gyvenvietė.

Nuo tos gyvenvietės už dvidešimt penkių varstų yra Bešankovičių gyvenvietė.

Nuo tos gyvenvietės už penkių varstų į Dauguvą įteka Vulos (Ūlos) upė, kuria plaukia strugai.

Nuo tos upės už trisdešimt varstų yra Vulos (Ūlos) gyvenvietė.

Nuo tos gyvenvietės už dvidešimt varstų yra Šarapino gyvenvietė.

Dešinėje pusėje, už keturiasdešimt varstų yra šlėktos Polupiatos dvaras.

Už aštuoniasdešimt varstų nuo Vitebsko yra sala.

Gorianų gyvenvietė yra abipus [Dauguvos upės], nutolusi nuo Vitebsko devyniasdešimt varstų.

[Dauguvos] dešinėje pusėje yra Polocko miestas, nutolęs nuo Vitebsko šimtą dvidešimt varstų.

Polocko priemiestis (posadas) yra abipus Dauguvos upės.

// **8v** Dešinėje pusėje, priemiestyje (posade) yra Švenčiausiosios Trejybės vienuolynas.

Dauguvos upės viduryje, priešais [Polocko] miestą yra sala, kurioje stovi Polocko miestiečių dvaras²².

22 Teksto pabaigoje yra užrašas „reoz“ (?), sunku paaiškinti, kaip jis susijęs su aprašu.

ŠALTINYJE PALIUDYTŲ TOPONIMŲ, HIDRONIMŲ
IR KITŲ OBJEKTŲ IŠAIŠKINIMAI

Nr.	Paminėjimas šaltinyje	Šių laikų atitikmuo	Paaiškinimai
1.	Витепск	Вицебск (Vitebskas)	miestas
2.	Двина	Двина (Dvina arba Dauguva)	upė
3.	рубеж Московской	Московский рубеж	Maskvos siena
4.	Ржевской уезд / Ржев	Ржев (Rževas)	apskritis ir miestas
5.	Заковицкой лес	Оковский лес (Okovsko miškas)	miškas
6.	озеро Афото	озеро Охват (Ochvato ežeras)	ežeras
7.	село Дубно	nenustatyta	gyvenvietė
8.	пустошь Железова	nenustatyta	dykvietė
9.	большая Московская дорога		vieškelis į Maskvą
10.	деревня Козино	Козино (Kozinas)	kaimas
11.	деревня Кожино	nenustatyta	kaimas
12.	село Салово	Салово (Salovas)	gyvenvietė
13.	река Торопа	Торопа (Toropa)	upė
14.	Торопецкой уездъ	Торопец (Toropecas)	apskritis, miestas
15.	Полская земля / Полская сторона	Польша (Lenkija)	taip šaltinyje pavadinta LDK teritorija
16.	Велижский уезд	Велиж (Veližas)	apskritis, miestas
19.	село Дубна	Дубна (Dubna)	gyvenvietė
20.	Родителской порогъ	nenustatyta	slenkstis
21.	река Межа	Межа (Meža)	upė
22.	речка Елша	Елша (Jelša)	upelis
23.	речка Белейка	Белейка (Beleika)	upelis
24.	селцо Еткино	Едкино (Edkinas)	gyvenvietė
25.	село Монино	Монино (Moninas)	gyvenvietė
26.	Рига	Rīga (Ryga)	miestas
27.	деревня Антипина	nenustatyta, žinoma Antipino upė – Антипина	kaimas
28.	река Береза	Берёза (Bereza)	upė

Nr.	Paminėjimas šaltinyje	Šių laikų atitikmuo	Paaiškinimai
29.	деревня Жеребцова	nenustatyta	kaimas
30.	деревня Телпехи	nenustatyta	kaimas
31.	река Опша	Обша (? , Obša)	upė
32.	деревня Власово	Власово (Vlasovas)	kaimas
33.	деревня Гряда	Гряда (Griada)	kaimas
34.	деревня Попкова	nenustatyta	kaimas
35.	Белской уезд / городъ Белой	Белый (Belas)	apskritis, miestas
36.	село Пониззовье	Понизовье (Ponizovjė)	gyvenvietė
37.	деревня Борки	Борки (Borkai)	kaimas
38.	церков Егоре	nenustatyta	cerkvė
39.	деревня Заборя	nenustatyta	kaimas
40.	Белейка	Белейка (Beleika)	upė
41.	Смоленской уезд	Смоленск (Smolenskas)	apskritis
42.	село Бобова	Бобово (Bobova)	gyvenvietė
43.	остров Розной	nenustatyta	sala
44.	деревня Устья Зарубежская	nenustatyta	kaimas
45.	Порогъ Ястреб	nenustatyta	slenkstis
46.	мель Егоревская	nenustatyta	sekluma
47.	камень Воробей	nenustatyta	akmuo
48.	порогъ Ситовець	nenustatyta	slenkstis
49.	порогъ Медведокъ	nenustatyta	slenkstis
50.	порог Елец	nenustatyta	slenkstis
51.	порогъ Сыръ	nenustatyta	slenkstis
52.	порог Подсырье	nenustatyta	slenkstis
53.	остров Уской	nenustatyta	sala
54.	порог Пенной	nenustatyta	slenkstis
55.	порог Луковатый	nenustatyta	slenkstis
56.	деревня Сертея	Сертея (Serteja)	kaimas
57.	деревня Пушкари	Пушкари (Puškariai)	kaimas
58.	деревня Красное	dabar Нижнее Красное arba Верхнее Красное (?, Žemutinė arba Aukštutinė Krasnojė)	kaimas
59.	село Верховье	nenustatyta	gyvenvietė
60.	деревня Дретщина	nenustatyta	kaimas

Nr.	Paminėjimas šaltinyje	Šių laikų atitikmuo	Paaiškinimai
61.	речка Усвяча	Усвяча (Usviača)	upelis
62.	остров Деевъ	nenustatyta	sala
63.	город Сурож	Сураж (Suražas)	miestas
64.	река Каспля	Каспля (Kasplia)	upė
65.	деревня Диснянинова	nenustatyta	kaimas
66.	озеро Каспля	Каспля (Касплянское; Kasplia)	ežeras
67.	село Поречье	Поречье (Porečjė)	gyvenvietė
68.	река Гобза	Гобза (Gobza)	upė
69.	Черный ручей	nenustatyta	upokšnis
70.	порог Закладня	nenustatyta	slenkstis
71.	порог Жаба	nenustatyta	slenkstis
72.	порога Руба	nenustatyta	slenkstis
73.	порог Колачи	nenustatyta	slenkstis
74.	Деревня Прудники	Прудники (Prūdnikai)	kaimas
75.	река Лучаса	Лучаса (Lučasa)	upė
76.	Марковъ монастырь	Свята-Троіцкі Маркаў манастыр (Šventosios Trejybės Morkaus vienuolynas)	vienuolynas
77.	деревня Дорогопупова	nenustatyta	kaimas
78.	остров Полтев	nenustatyta	sala
79.	село Старое	Старое Село (Starojė)	gyvenvietė
80.	село Полтево	Полцево (Polcevas)	gyvenvietė
81.	село Вяжишчи	Вяжище (Viažyščė)	gyvenvietė
82.	село Бешенковичи	Бешанковічы (Bešenkovičiai)	gyvenvietė
83.	река Вула	Улла (Ūla)	upė
84.	село Вула	Улла (Ūla)	gyvenvietė
85.	село Шарапино	nenustatyta	gyvenvietė
86.	Село Горяны	Горяны (Gorianai)	gyvenvietė
87.	Городъ Полоцкъ	Полацк (Polockas)	miestas
88.	Благочестивой Троецкой монастырь	Свято-Богоявленского мужского монастыря в Полоцке (?; Šventosios Dievo Arvaizdos vyrų vienuolynas Polocke)	vienuolynas
89.	деревня Пятки (?)	nenustatyta	kaimas

1. https://www.archyvai.lt/lt/lvia_virtualios_parodos/lietuvos-miestu-ir-gtpty.html [žiūrėta 2021 m. kovo 1 d.].
2. <https://www.lndm.lt/paroda-vilniaus-priemiesciu-topografija-xviii-a-pab-xix-a-pr-vilniaus-gimnazijos-mokiniu-braizyti-zemelapiai/> [žiūrėta 2021 m. kovo 1 d.].
3. KIVELSON, Valerie. *Cartographies of Tsardom. The Land and its Meanings in Seventeenth-Century Russia*. Cornell University Press, 2006.
4. STOKSIK, Janina Mirosława. *Geometry malopolscy do końca XVIII wieku. Z dziejów geodezji i kartografii wielkoskalowej w Polsce*. Kraków: Archiwum Narodowe w Krakowie, 2013.
5. *Vilniaus miesto planai*. Sudarytoja Birutė Rūta Vitkauskienė; knygą rengė Ingrida Tamošiūnienė, Birutė Rūta Vitkauskienė, Aušrinė Žilevičiūtė. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2016.
6. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 2. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2012; t. 21, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012; t. 22, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012; t. 24, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2013.
7. *Žvilgsnis į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę iš paukščio skrydžio (Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriaus fondai). Bird's-eye view of the Grand Duchy of Lithuania (Funds of the Manuscript Department of Vilnius University Library)*. Parengė / Prepared by Tomas Čelkis, Valentina Karпова-Čelkienė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2015.
8. ВОРОБЬЁВ, Вячеслав Михайлович. Верхнее Подвинье в книге А. П. Сапунова „Река Западная Двина“, *Актуальные проблемы источниковедения: материалы V Междунар. науч.-практ. конф. к 110-летию Витебской ученой архивной комиссии, Витебск, 25-27 апреля 2019 г.* Витебск: Витебский государственный университет имени П. М. Машерова, 2019, с. 73–76.
9. КИВЕЛЬСОН, Валери. *Картографии царства. Земля и ее значения в России XVII века*. Перевод с английского Наталия Мишакова. Москва: Новое литературное обозрение, 2012.
10. *Памятная книжка Витебской губернии на 1888 год. Издание Витебскаго Губернскаго Статистическаго Комитета*. Витебскъ: Витебская Губернская Типографія, 1888.
11. САПУНОВ, Алексей Парфёнович. *Река Западная Двина. Историко-географический обзор. С картами, планами и рисунками*. Витебскъ: Типо-литография Г. А. Малкина, 1893.
12. *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона*, т. 24а. С. Петербург: Типо-Литографія И. А. Ефрона, 1898.
13. *Этнографическій сборникъ, издаваемый Императорскимъ Русскимъ географическимъ обществомъ*. Выпуск 5 (съ приложениемъ чертежа зап. Двины 1701 г.). Санктпетербургъ. Въ типографіи В. Безобразова и комп., 1862.

